

A gyógyszerészet történetéből

Gyógyszerészet 19. 143—145. 1975.

A gyógyszerészyakornok-képzés fejlődésének nehézségei a XIX. században

DR. KEMPLER KURT

A szerző — rövid történelmi áttekintés után — a XIX. század második felének a gyógyszerészyakornokok előképzésével és kiképzésével kapcsolatos hazai szakmapolitikai küzdelmeit tárgyalja. Elemzi azokat az eredményeket, amelyek a fejlődést fokozatosan előbbre vitték, ezzel párhuzamosan kitér a visszahúzó erők nem jelentéktelen szerepére is. Rámutat arra, hogy az 1848-as magyar forradalom által hatalomra került első felelős magyar kormány már előírta a 6 gimnáziumi osztályos előképzettséget, de ezt a rendelkezést a szabadságharc bukása és az abszolutizmus győzelme miatt végrehajtani nem lehetett, így 1888-ig elegendő volt a 4 gimnáziumi osztályos előképzettség. Ennek a késésnek tulajdonítható, hogy amikor az 1888. évi szabályozás 6 osztályt írt elő, ez rövidesen túlhaladottá vált, különösen akkor, amikor 1899-ben már az állatorvosi tanulmányokhoz is érettségire volt szükség.

Korabeli megnyilatkozásokat idéz a szerző a haladó és a konzervatív erők küzdelméről. E küzdelem azonban huzamos ideig nem vezetett eredményre. Így húzódott 1912-ig az érettségi vizsgának mint a pályára lépés feltételének jogszabályi előírása.

*

A gyógyszerészet mindenkori helyzetének, a társadalomban betöltött szerepének és megbecsülésének egyik lényeges tényezője, hogy milyen szintű kiképzésben részesülnek e hivatás gyakorlói.

Amikor 1770-ben Mária Terézia először rendelte el, hogy hazánkban a gyógyszerészek az egyetemen kötelesek vizsgát tenni, a szükséges előképzettséget még nem határozta meg. E rendelkezéssel szemben a passzív ellenállás oly nagy volt, hogy egyrészt az utasítást a helytartó tanács 1786. május 23-án kelt 19901 sz. rendeletével megismételte [1], másrészt az idősebb, régen működő gyógyszerészek közül többen felmentést kaptak a vizsga alól.

Negyed századdal később a Ratio Educationis is csak azt kívánta meg a gyógyszerési pályára lépő ifjútól, hogy tudjon annyit latinul, amennyi az előadások megértéséhez szükséges [2]. A XIX. század harmincas éveiben a gyógyszerészek körében mozgalom indult abból a célból, hogy csak a 6 gimnáziumi osztályt végzett gyakornokjelöltek legyenek alkalmazhatók [3]. E mozgalmat Sadler József egyetemi tanár is támogatta, így az 1833—34. tanévben az orvoskar a 6 gimnáziumi osztályos előképzettséget előírását javasolta [4]. Ennek ellenére az 1835. nov. 27-i 267. sz. „vallás- és közoktatásügyi kibocsátvány” a tanonci előképzettségként a magyar, a német és a latin nyelvtudáson kívül csak négy algimnáziumi osztályt írt elő [1].

1848. június 10-én Klauzál Gábor úgy rendelkezett, hogy „... gyógyszerésztanítványnak csak az

olgy egyén vétessék fel, ki 6 iskola évet bevégeztén, a' kellő előkészítő tudományokkal is bír” [5]. E rendelkezést azonban a szabadságharc bukása, az abszolutizmus győzelme miatt végrehajtani nem lehetett, így az előképzettség tekintetében a régi követelményeket írta elő az 1851/52. évi új tanulmányi és szigorlati rend. Ez nem változott akkor sem, amikor 1859-ben az osztrák egyetemek gyógyszerési tanulmányi szabályzatát nálunk is teljes egészében bevezették [6]. Nyolc osztály (6 gimnáziumi, majd a bölcséleti tanulmányok) csak a már 1851-ben bevezetett „doctor chymiae” fokozat eléréséhez volt szükséges.

A politikai viszonyok enyhülése után az 1867. augusztus 26-ia összehívott első országos gyógyszerész-nagygyűlés 150 résztvevője első napirendi pontként foglalkozott az előképzéssel, a tanulmányi és előkészületi idővel. Az e kérdés tanulmányozására kijelölt bizottság 8 gimnáziumi osztályos előképzettséget javasolt a gyakornoki idő előtt, de — főként a vidéki tagok — még a 6 osztályt is sokallták. Végül is kompromisszum született: a gyakornoknak felveendő ifjúnak annyi képzettsége, amennyi megfelel a gimnáziumok VII—VIII. osztályaiban tanítottak [7].

1872-ben megalakult a gyógyszerészek első országos érdekvédelmi szervezete, így újra napirendre került az előképzettség és kiképzés ügye. A Gyógyszerési Hetilapban [8] nyíltan írnak a gyakornokok egy részének felületes előképzettségéről, amely „... nem felel meg azon magasabb feladatnak, melyet tőlük gyógyszerészeti pályánk kíván”. A javaslatok többsége 6 gimnáziumi osztályt kívánt előírni. A 4 osztálytal megelégedők fő érve az volt, hogy amúgy is kevés a jelentkezők száma [9]. Ezt az érvet azonban megcáfolták a haladó erők: azért kevés a gyakorló gyógyszerész, mert ismereteik birtokában sokan más — gyógyszerésztáron kívüli — pályára mennek [10]. Volt, aki meszebb látott, és a szakma nehézségeit a hozzá nem értő vezetésre hárította: „Legfontosabb belügyeinkben is egy nem szakértő — a physicus — intézkedik, aki a gyakornokok vizsgáztatását is végzi, pedig azok jártasságát megítélni nem tudhatja” [11].

A kiképzés — ezen belül a gyakornokképzés és az előképzettség — ügye körüli viták éveken át nem jutottak nyugvópontra. A különböző megnyilvánulások jól tükrözik az ellentétes érdekeket: rámutattak — többek közt — a falusi és városi gyógyszerésztárak helyzetéből adódó különbségekre, amely a gyakornokok tudásában is megnyilvánult. Ennek kapcsán már akkor is felfigyeltek arra, hogy „... minden, a pályára készülő fiatal ember inkább városban óhajt alkalmazást kapni” [12]. Egy budapesti gyógyszerésztár-tulajdonos arról panaszkodott,

hogy 3 hónap alatt négy segédet kellett „hiányos ismeretek és hasznavehetetlenség miatt” elbocsátania [13].

Említésre méltó, hogy az előképzettség problémája külföldön is felmerült. *Flückiger* [14] szerint a német gyógyszerészek egyik fele az érettségi előírásért lelkesedik, mert ettől reméli, hogy a gyógyszerészek helyzete az orvosokkal szemben megváltozik. A másik tábor hívei — főleg a vidékiek — attól félnek, hogy e miatt nem lesz elég a pályára jelentkezők száma. Mivel egyik tábor sem volt döntő többségben, a kérdés megoldása ott is stagnált.

Hazánkban is holtpontra maradt a kiképzés és az előképzettség ügye, bár a nyolcvanas években már — *Markusovszky* elnökletével — e célból bizottság is alakult.

Than Károly is élesen támadta a gyakornokok felkészületlenségét. Tekintélyének súlya kellett ahhoz, hogy végre 1888. január 1-ével életbe lépjen a gyógyszerészgyakornokok kiképzésére vonatkozó új szabályrendelet. A sok vajúdság után végre megszületett rendelkezés legfőbb újítása: a budapesti és kolozsvári egyetem székhelyén szervezett, a minisztérium által külön erre a célra kinevezett bizottság végezte a gyakornokjelöltek vizsgáztatását. E bizottság a gyógyszerészképzéssel foglalkozó két egyetemi tanárból, a gyógyszerész-egyesület két kiküldöttjéből és a minisztérium által megbízott elnökből állt. A másik fontos újítás: a jogszabály mára 6 gimnáziumi osztály elvégzését kívánta meg a pályára lépőtől — de kissé elkésve. Egy névtelen kortárs a korabeli szaksajtóban keserűen állapította meg: ha nem késnek e rendelettel legalább 10—12 évet, „... régidőkben szerzett tiszteletét a szakma jobban megőrizhette, elsatnyulását meggátolhatta... volna” [15]. Ezzel azokra célt, akik attól féltek, hogy ha felemelik az előképzettség kötelező szintjét, akkor fokozódni fog az alkalmazható munkaerő hiánya. A gazdasági érdekeiket szakmai fátyol alá rejtők persze nem erre hivatkoztak; azt hangoztatták, hogy a gyógyszerészet gyakorlati tudomány, mely csak a praksisban sajátítható el, tanítására pedig nincs az egyetemen külön tanszék. Ez igaz is volt. A budapesti egyetem gyógyszerészmestereket avatott anélkül, hogy az oktatott tárgyak között a gyógyszerkészítés szerepelt volna. Így hatott vissza az oktatás az okra. Joggal írt a kor krónikása, *Schödy Sándor* [16] a gyógyszerészhallgatók „páriszerű helyzetéről”, amely a többi tanszékek hallgatóival szemben fennállt, hiszen csak rendkívüli hallgatóként iratkozhattak be az egyetemre.

A magyar gyakornoki rendeletről megállapították, hogy „nagyon is hű utánzata” a hasonló német szabályzatnak [17]. Mégis jelentős szakmai előrehaladást hozott, mert az egyetemi vizsgabizottságok garantálták a színvonalat. Ennek persze ára volt. *Dr. Molnár Nándor*, aki a budapesti egyetemhez kinevezett vizsgabizottság tagja volt, arról számolt be, hogy az 1888. szeptemberi vizsgákon 70-ből 20 gyakornok bukott meg [18].

Az állatorvosügy rendezése — az addigi akadémia főiskolai rangra emelése — után a gyógy-

szerészek 1899-ben már egyedül voltak diplomások — érettségi nélkül. A szaksajtóban a kar tekintélyét féltő, csalódott hangvételű cikkek jelentek meg [19].

A dualizmus korszakának igazi kiképzési reformját 1912. augusztus 3-án hagyta jóvá *Ferenc József*, ennek alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter 105 597/1912. sz. rendeletével léptette azt életbe [20]. Ettől az időponttól kezdve — helyesebben egy év türelmi idő után, 1913. szeptember 1-től — volt szükség a pályára lépéshez érettségire, reáliskolai érettségi esetén külön latin nyelvvizsgára. Azt, hogy mennyire későn jött ez a rendelkezés, bizonyítja, hogy 1913. év tavaszán a budapesti gyakornoki tanfolyamra beiratkozott 113 jelöltből már 24 volt érettségizett [21].

Említésre méltó, hogy az előképzettségre és a kiképzésre vonatkozó jogszabályokat — beleértve a gyógyszerészi doktorátust is — a 112 745/1914. sz. vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet az uralkodó 1914. aug. 11-én kelt jóváhagyása alapján összefoglalva újra szabályozta [22].

Egyesek szűklátókörűségét bizonyítja: voltak, akik még 1895-ben is vissza akarták állítani a 6 osztályos helyett a 4 gimnáziumi osztályos előképzettséget. Az országos egyesület 1895. június 27-én tartott közgyűlésén ugyanis napirendi pontként szerepelt a nagyszebeni járás ilyen értelmű korábbi felterjesztése, arra való hivatkozással, hogy az 1888-ban életbe léptetett új gyakornoki rend segédhiányt idézett elő. A józan többség véleményének hatására azonban az egyesület közgyűlése elvetette a nagyszebeniek anakronisztikus javaslatát [23], sőt: az indokolás kitért arra, hogy *gróf Csáky Albin* kultuszminiszter felszólítása nyomán az egyesület 1891. február 6-án éppen ellenkező javaslatot tett. Ennek értelmében a pályára lépés feltételéül az érettségit javasolta, és kérte, hogy a gyakornokok ne nyilvános gyógyszerárban kapjanak gyakorlati kiképzést, hanem a két hazai egyetemen szervezendő egyéves tanfolyamon. Sajnos, az 1912—13. évi reform is csak e javaslat első részét valósította meg.

IRODALOM

1. *Sztankay I.* A gyógyszerészetre és a budapesti gyógyszerárakra vonatkozó adatok. Budapest (1935).
2. *Baradlai-Bárony* A magyarországi gyógyszerészet története. Budapest I. kötet, 230. old. (1930).
3. *Halmay J.* A gyógyszerészet és gyógyszerészek hazánkban a XIX. század első felében. Kandidátusi értekezés (1955).
4. *Högyes E.* Emlékkönyv a budapesti királyi magyar tudományegyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről. MOKT, Budapest (1896).
5. *Gyógyszerészi Hírlap* 1. szám Nyitra (1848).
6. *Végh A.* A magyar gyógyszerészképzés (a Magyar Gyógyszerészet c. könyvben; szerk. Kempler Kurt). Medicina, Budapest (1968).
7. *Baradlai-Bárony* I. m. II. kötet, 123. old.
8. *Gyógyszerészi Hetilap* (a továbbiakban Gy. H.) 12, 432 (1873).
9. Gy. H. 12, 508 (1873).
10. Gy. H. 12, 535 (1873).
11. Gy. H. 12, 653 (1873).
12. Gy. H. 12, 763 (1882).
13. Gy. H. 21, 728—732 (1882).
14. Gy. H. 25, 11—12 (1886).
15. Gy. H. 26, 733 (1887).
16. Gy. H. 26, 374 (1887).
17. Gy. H. 27, 3 (1888).
18. Gy. H. 27, 737—739 (1888).
19. Gy. H. 38, 188 (1899).
20. Gy. H. 51, 600 (1912).
21. Gy. H. 52, 213 (1913).
22. *Gyógyszerészi Közöny* 30, 533 (1914).
23. Gy. H. 34, 452 (1895).

Dr. K. Kempler: *Tрудности развития обучения стажеров в XIX веке*

Автор — после краткого исторического обзора — обсуждает профессионально-политические борьбы в Венгрии связанные с подготовкой и обучением фармацевтов-стажеров во второй половине 19. века. Он анализирует результаты постепенно провигающие развитие, параллельно этому касается и значительной роли реакционных сил. Автор указывает на то, что первое ответственное венгерское правительство получившее власть через венгерскую революцию 1948 года уже предписало образование 6 классов гимназии для стажеров, но данное решение не вступило в силу вследствие падения освободительной борьбы и победы абсолютизма. До 1888 года достаточно было предварительное образование в 4 класса гимназии. Этому опазданию можно приписывать, что когда постановление 1888 года предписало 6 классов это скоро стадо уже отжившим, особенно если принять во внимание что в 1889 году уже для получения ветеринарного образования предписали аттестат зрелости.

Автор цитирует современные высказывание со стороны прогрессивных и консервативных сил. Однако данная борьба долгое время не привело к результату. Таким образом до 1914 года гянулось юридическое предписание экзамена на аттестат зрелости как условия вступления в данную профессию.

Dr. K. Kempler: *Difficulties in the training of pharmaceutical apprentices in the XIXth century*

After a brief review of the development of the pharmaceutical education up to the XIXth century, the struggles of professional circles for elevating the level of preliminary training during the second half of the XIXth century is related. The first responsible government of the country getting into power as a result of the 1848 revolution, issued an order according to which

6 terms of the grammar school (gymnasium) were required (in addition to 4 terms of elementary school) for the pharmacy apprentices as preliminary education. After the fall of the War of Independence, the old system of only 4 years of the grammar school as pre-education was restored and prevailed up to 1888. The 6 years of preeducation, introduced at that time became, however outdated, rapidly. The struggles for better education on the field of pharmacy reflect the contest of progressive and degressive political force of that time. The requirement of completed highschool curriculum as a prerequisite of pharmaceutical education has been introduced only in 1914.

Dr. K. Kempler: *Schwierigkeiten der Entwicklung der Praktikantenausbildung im XIX. Jahrhundert*

Die fachpolitischen Auseinandersetzungen über die Vorbildung und Ausbildung der Apotheker-Praktikanten in der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts werden — nach einem kurzen historischen Rückblick — diskutiert. Es werden einerseits diejenigen Ergebnisse analysiert, die zur Weiterentwicklung beigetragen hatten, andererseits auch die diesen entgegenwirkend retrograden Bestrebungen dargestellt. Die nach der Revolution von 1848 zur Macht kommende erste verantwortliche ungarische Regierung hat eine Vorbildung von 6 Gymnasienklassen für die Praktikanten vorgesehen, diese Anordnung wurde aber nach dem Zusammenbruch des Freiheitskrieges nicht durchgeführt. So war bis 1888 die 4-Klassen-Vorbildung ausreichend. Dieser Verzögerung ist zuzuschreiben, dass als die Regelung von 1888 6 Klassen vorsah, auch diese Bestimmung bald überholt wurde, da von 1899 an das Abitur auch für die tierärztlichen Studien erforderlich war.

Der Konfrontation der progressiven und reaktionären Kräfte ist es zuzuschreiben, dass die Einführung des Abiturs als Voraussetzung für die berufliche Ausbildung erst 1914 verordnet wurde.

(Pest megyei Tanács Gyógyszertári Központja, 1145 Budapest, Uzsoki u. 36/a)

Érkezett: 1974. X. 3

SZENNYEZETT VÍZBŐL IVÓVÍZ

Smog. Öst. Ap.-Ztg. 28 (41), 762 (1974).

Az NSZK-beli Krupp-művek és a gelsenkircheneri higiéniai intézet ivóvíznyerés céljára a folyók szennyezett vizét ingyen rendelkezésre álló hőenergiával, atomerőművek hűtővízének „hulladék”-melegével elpárologtatják. A nemjáll szennyező anyagoktól, a humuszsavtól és ammóniától megtisztult, a WHO ivóvíznormáinak megfelelő tiszta kondenzvíz köbméterenként egy nyugatnémet márkába kerül. Az NSZK-ban már három évvel ezelőtt 2 milliárd köbméter volt a lakosság vízszükséglete, ami megfelel a Starnbergi tó vízmennyiségének. Ez a fogyasztás a számítások szerint századunk végéig megkétszereződik, ideje tehát, hogy kielégítéséről gondoskodjanak (11).

R. B.

A GYÓGYSZEREK MELLÉKHATÁSA

EB. Öst. Ap.-Ztg. 28 (33—34), 621 (1974)

Svédországban 1955 óta működik egy állami szerv, amely nyilvántartja az orvosoktól befutó, a gyógyszerek mellékhatásaira vonatkozó észrevételeket. 1966-ban 598 ilyen bejelentés érkezett a központba, 1972-ben pedig már 1236. Természetesen nem jelentenek minden melléktünetet; az uppsalai egyetem megállapítása szerint a betegségek egész soránál a mellékhatások 30%-át jelentik. Ez a világon eddig elért legnagyobb érték. Öt év alatt 139 olyan halálesetet jegyeztek fel, amelyet valószínűleg valamely gyógyszer mellékhatása okozott. Leggyakrabban említik az antibiotikumokat és a szulfonamidokat (21%); az antikonceptívumokat (11%); a pszichés betegségek elleni gyógyszereket (9%). A kábítószere-

rek, analgetikumok és gyulladásgátlók 8—8%-kal szerepelnek. A halálos kimenetelű esetek döntő többségét (48%) a vérképző szervek károsodása okozta. Trombózisokra 13%, sokkreakciókra 9% és májkárosodásra 7% jutott. A halálos kimenetelű mellékhatások mindkét nembeni betegeknek és a legtöbb korcsoportban alatta maradtak az átlagot jelentő 3,3%-nak; csak 65 éven felül mutatkozik lényeges növekedés. Külön gondot okoz a novamidazofen, amely Svédországban számos agranulocytosist okozott. A többszöri riasztó jelzés hatására ennek a készítménynek a forgalma erősen visszaesett, de még mindig előfordulnak novamidazofen okozta halálesetek. Érdekes, hogy a skandináv államokkal ellentétben Közép-Európa országaiban ritkaságszámba mennek az ilyen esetek. Utópiának kell tekintenünk, hogy teljesen mellékhatás nélküli gyógyszerekkel rendelkezünk, sőt a „hatékonyabb” gyógyszerekkel kapcsolatban fokozottan kell a mellékhatásokkal számolni. Természetesen meg kell tartani a különleges biztonsági rendszabályokat (12).

R. B.

A GYOMORRÁK KORAI FELISMERÉSE

Dgk. Öst. Ap.-Ztg. 28 (37), 677 (1974).

Egy tokiói klinikán új módszert dolgoztak ki a gyomorrák korai diagnosztizálására. A gyomorröntgenvizsgálat előtt a báriumszulfáttal egyidejűleg gázt juttattak a beteg gyomrába. Így parányi fekélyek is észlelhetők, mivel a gáz a nyálkahártya legkisebb redőit is kitölti. Néhány perc múlva a gáz ismét eltávozik. Az újszerű vizsgálat alkalmazásával sikerült japán orvosoknak 600 beteg kezdődő gyomorrákját észlelniük. Ezek 95%-ának jó esélye van a gyógyulásra (3).

R. B.